

~ ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ~

УДК 332.2

DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2024-7-8-320-321-63-68>

ТЕХНОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В СФЕРІ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Гарнага О. М., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу, Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна
e-mail: o.m.gharnagha@nuwm.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-5236-7299

Анотація. Мета дослідження – визначити суть та зміст технології управління ризиками у сфері землекористування. Методика дослідження: використано методи контент-аналізу, систематизації та узагальнення, а також структурування та узагальнення розроблених пропозицій. Розкрито поняття та види ризиків землекористування. Наголошено, що на сьогодні управління ризиками є чи не головним викликом для сільськогосподарського сектору. Зазначено, що вкрай важливо мати навички правильно оцінювати ситуацію, що склалася, та обирати відповідні управлінські заходи, спрямовані на зменшення наслідків ризиків. Представлено алгоритм оцінки ризиків суб'єктів землекористування та технологію управління ними. Практична значущість результатів дослідження полягає у можливості їх використання органами державної влади, які враховуючи особливості ідентифікації ризиків у поєднанні із класичним переліком складових процесу управління, зможуть нівелювати або мінімізувати їх негативний вплив на ефективність господарської діяльності суб'єктів землекористування.
Ключові слова: сфера землекористування, управління ризиками, технологія, аграрна продукція, інвестиційна діяльність, ідентифікація ризиків.

LAND USE RISK MANAGEMENT TECHNOLOGY

Harnaha Oleksandr, Ph.D. in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Enterprise Economics and International Business, National University of Water Management and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine
e-mail: o.m.gharnagha@nuwm.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-5236-7299

Abstract. The article is devoted to the coverage of risk management technology in the field of land use. The concept and types of land use risks are revealed. It was emphasized that today risk management is almost the main challenge for the agricultural sector. Having analyzed the experience of most European developed countries, we can conclude that the underestimation of the impact of risks by land users when forming a development strategy and making operational decisions not only slows down their development, but also leads to significant financial losses. Therefore, it is very important to correctly diagnose the possibility of the emergence of risks that become obvious in a timely manner and to make appropriate decisions within the framework of the formulated risk management policy.

It is noted that it is extremely important to have the skills to correctly assess the current situation and choose appropriate management measures aimed at reducing the consequences of risks. Risk management technology can be implemented through risk management tools. The process of risk management is defined as the periodic application of policies, practices and procedures to ensure the exchange of information and consultations, as well as the diagnosis of risks, their impact, monitoring, analysis and implementation of documentation, reporting, etc. If we talk about risk identification, it should be noted that it is carried out to determine the parameters of the risk situation. Its purpose is to identify and compile a complete list of risks that can have both a positive and a negative impact on the activities of land use entities. This list should be as complete as possible, since unidentified risks can lead to significant uncertainty in achieving the set goals, loss of control over the process of management and coordination of activities, and failure to use the existing development potential of the land user.

The risk management system is formed using a number of measures aimed at minimizing negative consequences, including targeted impact on risk factors. However, before specific risk management measures are implemented, they are first diagnosed, analyzed and quantified.

The risk assessment is based on the conducted risk analysis. The main task of risk assessment is to identify hazards and determine the magnitude of the risk. The purpose of risk assessment is to increase the financial and economic security of the agricultural sector.

The algorithm for risk assessment of land use subjects and the technology of their management is presented. It was determined that the practical application of the given functionality, taking into account the peculiarities of risk identification in combination with

the classic list of components of the management process, will allow to level or minimize their negative impact on the efficiency of economic activity of land use entities.

Key words: land use, risk management, technology, agricultural products, investment activity, risk identification.

JEL Classification: Q50, Q01, Q15.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що процес прийняття рішень у функціонуванні економічної системи містить елемент передбачення. Тому часто виникає необхідність передбачення внутрішніх і зовнішніх умов функціонування таких систем та прогнозування наслідків реалізації управлінських рішень.

Наявні зв'язки між складовими розвитку землекористування не є сталими і характеризуються дуже швидким динамізмом. Як наслідок, абсолютна безпека діяльності землекористувачів практично неможлива.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження проблематики управління ризиками у сфері землекористування в Україні здійснено: Г. Гуцуляком, Д. Добряком, А. Мартином, П. Саблуком, М. Ступенем, А. Третьяком та іншими. Слід зазначити, що незважаючи на значний внесок науковців у дослідження проблематики управління ризиками у сфері землекористування, багато питань все ще потребують подальшого розвитку та дослідження.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Загальні принципи, правила та механізми управління ризиками у сфері землекористування визначені у великій кількості літературних джерел опублікованих на міжнародному та національному рівнях. Однак аналіз наукової літератури свідчить про те, що технологія управління ризиками у сфері землекористування ще не набула узагальненого характеру.

Мета дослідження полягає у визначенні суті та змісту технології управління ризиками у сфері землекористування.

Основний матеріал. Під ризиком у сфері землекористування ми розуміємо можливість втрати землекористувачем частини своїх активів, недоотримання прибутку або понесення збитків [1]. Виділяється, як правило, три великі групи ризиків: виробничо-господарські, ринкові та безпекові.

Виробничо-господарські – це ризики недоотримання врожаю та ймовірна поява техніко-технологічних проблем.

Техніко-технологічні – це ті ризики, що включають забезпечення необхідними технічними засобами, технологічними рішеннями, засобами захисту рослин, різними добривами, кваліфікованими фахівцями тощо.

Ринкові ризики – це переважно проблеми, що тісно пов'язані з цінами, маркетингом, фінансами, логістикою та іншими проблемами, що можуть мати місце на ринку збуту аграрної продукції.

Логістичний та ціновий ризики – одні з найпоширеніших ризиків у землекористуванні, оскільки включають відсутність потрібної транспортної та ринкової інфраструктури для ефективного управління товарними чи фінансовими потоками, швидку зміну цін на аграрну продукцію за певний короткий період часу. Це здебільшого впливає на окупність сільськогосподарського виробництва, рентабельність якого залежить від різноманітних факторів [2]. Наведені ризики можна зменшити завдяки урядовій підтримці, наявності квот та підписаних контрактних договорів з надійними контрагентами.

Нині управління ризиками є чи не головним викликом для сільськогосподарського сектору. Вкрай важливо мати навички правильно оцінювати ситуацію, що склалася, та обирати відповідні управлінські заходи, спрямовані на нівелювання або мінімізацію наслідків ризиків.

Проаналізувавши досвід більшості європейських розвинених країн, можна зробити висновки, що недооцінка впливу ризиків землекористувачами при формуванні стратегії розвитку та прийнятті операційних рішень не тільки гальмує їх розвиток, але й призводить до значних фінансових втрат. Тому дуже важливо своєчасно правильно діагностувати можливість появи ризиків, які стають очевидними, і приймати відповідні рішення в рамках сформульованої політики управління ризиками.

За допомогою реалізації технології управління ризиками та вибору діючих методів боротьби з ними суб'єкт землекористування отримує змогу:

- 1) своєчасно визначати чинники та причини появи різноманітних ризиків;
- 2) правильно і ефективно прогнозувати та застосовувати відповідні заходи для нівелю-

вання чи зниження ризику до безпечного рівня задовго до моменту його появи;

3) передбачати можливі ситуації, прораховувати шляхи розвитку подій та можливий результат, який може вплинути на досягнення цілей;

4) оцінювати до моменту прийняття управлінського рішення потенційно ймовірний збиток від ризику;

5) своєчасно прорахувати можливі витрати на проведення попередньої діагностики та управління ризиком.

Технологію управління ризиками можна реалізувати через інструментарій ризик-менеджменту. Процес ризик-менеджменту визначають як періодичне застосування політик, практик та процедур для забезпечення обміну інформацією та проведення консультацій, а також діагностики ризиків, впливу на них, моніторингу, аналізу та здійснення документування, ведення звітності тощо.

Дуже мало сучасної наукової літератури, що описує загрози економічній безпеці, зосереджено на галузях, які забезпечують національну продовольчу безпеку. На нашу думку, дослідження загроз економічній безпеці землекористування є важливим елементом у забезпеченні можливості документування, аналізу та ідентифікації небезпек та їх потенціалу.

Сектор землекористування часто функціонує у мінливому та невизначеному контексті. На нього впливають нестабільність інфраструктури аграрного ринку, високі ціни та залежність виробництва від природних умов [3]. Крім того, основними відмінностями у діяльності землекористувачів є обмеженість земельних активів, сезонність виробництва та різноманітні природні чинники, що впливають на кінцевий результат господарської діяльності землекористувачів. Все це зумовлює необхідність формування економічної безпеки у сфері землекористування.

Джерелами ризику в секторі землекористування є діяльність окремих суб'єктів землекористування (органів державної влади, конкурентів, наступних власників, посередників, фінансово-кредитних установ тощо), кон'юнктура фінансового ринку, наукові відкриття та сучасні технологічні розробки, несприятливі природно-кліматичні умови та різного роду форс-мажорні обставини [4].

Тому для досягнення належного рівня економічної стабільності слід враховувати всі фактори, що впливають на економічну ефективність суб'єкта господарювання в умовах інтенсивної конкуренції. До зовнішніх факторів належать відносини з діловими партнерами, господарське та податкове законодавство, ринкова кон'юнктура, рівень державної підтримки сільськогосподарських підприємств, наявні природно-кліматичні умови, нормативно-правове забезпечення техніко-технологічних процесів та інвестиційна привабливість землекористувачів.

Що стосується аспектів інвестиційної діяльності, то кожен інвестор насамперед розглядає безпеку своїх інвестицій, а вже потім майбутні вигоди. Обидва ці критерії повністю залежать від величини інвестиційного ризику [5]. В основу інвестиційного ризику покладено ризик втрати вкладеного капіталу та запланованих до отримання прибутків.

Якщо говорити про ідентифікацію ризиків, то слід зауважити, що вона здійснюється для визначення параметрів ризикової ситуації [6]. Її метою є виявлення та складання повного переліку ризиків, що можуть мати як позитивний так і негативний вплив на діяльність суб'єктів землекористування. Цей перелік повинен бути максимально повним, оскільки неідентифіковані ризики можуть призвести до значної невизначеності у досягненні поставлених цілей, втрати контролю над процесом управління та координації діяльності та невикористання наявного потенціалу розвитку землекористувача.

Необхідною умовою повної та всебічної ідентифікації можливих ризиків є зазвичай якість інформації, яка визначається такими параметрами як: достовірність, об'єктивність, своєчасність, релевантність, комплексність.

До основних джерел інформації, які використовуються для ідентифікації ризиків, належать:

1) прогнозовані в динаміці зміни метеорологічних та гідрометеорологічних явищ і процесів, що впливають на стан аграрного виробництва;

2) рівень забезпеченості технічними, фінансово-економічними та трудовими ресурсами [7];

3) рівень застосування інноваційних технологічних рішень, що використовуються суб'єктами землекористування;

4) оцінка тенденцій зміни кон'юнктури на міжнародних та національному ринках аграрної продукції [8];

- 5) зміни умов здійснення аграрної політики;
- 6) рівень організаційних та управлінських рішень щодо виробництва, збуту і переробки аграрної продукції.

Аналіз ризиків здійснюють з метою отримання інформації про характеристики, структуру та саму природу ризиків, які можуть значно впливати на отримання економічної вигоди землекористувачами. У процесі аналізу проводиться ідентифікація ризиків, досліджуються причини їх виникнення та здійснюється прогноз несприятливих сценаріїв розвитку подій.

Система управління ризиками формується за допомогою низки заходів, спрямованих на мінімізацію негативних наслідків, включаючи цілеспрямований вплив на фактори ризику [9]. Однак, перш ніж впроваджувати конкретні заходи з управління ризиками, вони спочатку діагностуються, аналізуються та кількісно оцінюються.

Оцінка ризиків ґрунтується на проведеному аналізі ризиків. Основним завданням оцінки ризиків є виявлення небезпек і визначення величини ризику. Метою оцінки ризиків є підвищення фінансово-економічної безпеки аграрного сектору. Найбільш поширеними методами кількісного аналізу ризику є:

- статистичні методи оцінювання;
- аналіз доцільності витрат;
- метод експертних оцінок;
- метод аналогій;
- група аналітичних методів.

При здійсненні аналізу ризиків рекомендуємо застосовувати такі процедури:

1. Процедури якісного аналізу:

- конкретизація видів ризику;
- оцінка ймовірності збитку;
- розробка можливих заходів нівелювання ризиків та оцінка їх приблизної вартості.

2. Процедури кількісного аналізу:

- аналіз беззбитковості;
- аналіз чутливості на основі фінансової звітності суб'єкта землекористування;
- аналіз сценаріїв;
- імітаційне моделювання.

Основними результатами якісного аналізу ризиків є такі:

- виявлення ризиків діяльності, ідентифікація джерел їх створення;
- аналіз наявних ризиків;
- вираження гіпотетичних наслідків реалізації цих ризиків у вартісному еквіваленті, розробка заходів для зменшення збитку.

Якісний аналіз ризиків землекористування дозволяє виявити ризики, які впливають на результати діяльності та визначити фактори ризику, що відповідають за їх формування. Оскільки заходи з управління ризиками потребують фінансування, важливо за результатами кількісної оцінки визначити найбільш значущі для підприємства ризики [10].

Ми пропонуємо оцінювати ризики землекористування за таким алгоритмом (рис. 1).

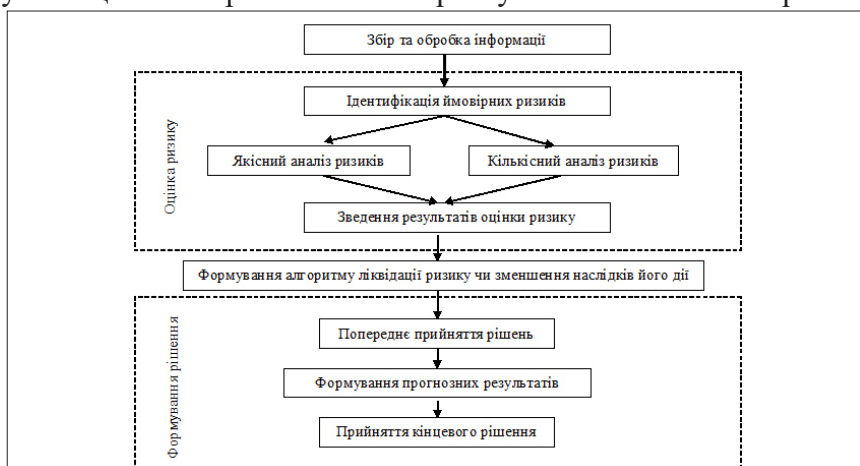

Рис. 1. Алгоритм оцінювання ризиків суб'єктів землекористування
Джерело: складено автором

Технологія управління ризиками у сфері землекористування представлена рис. 2.

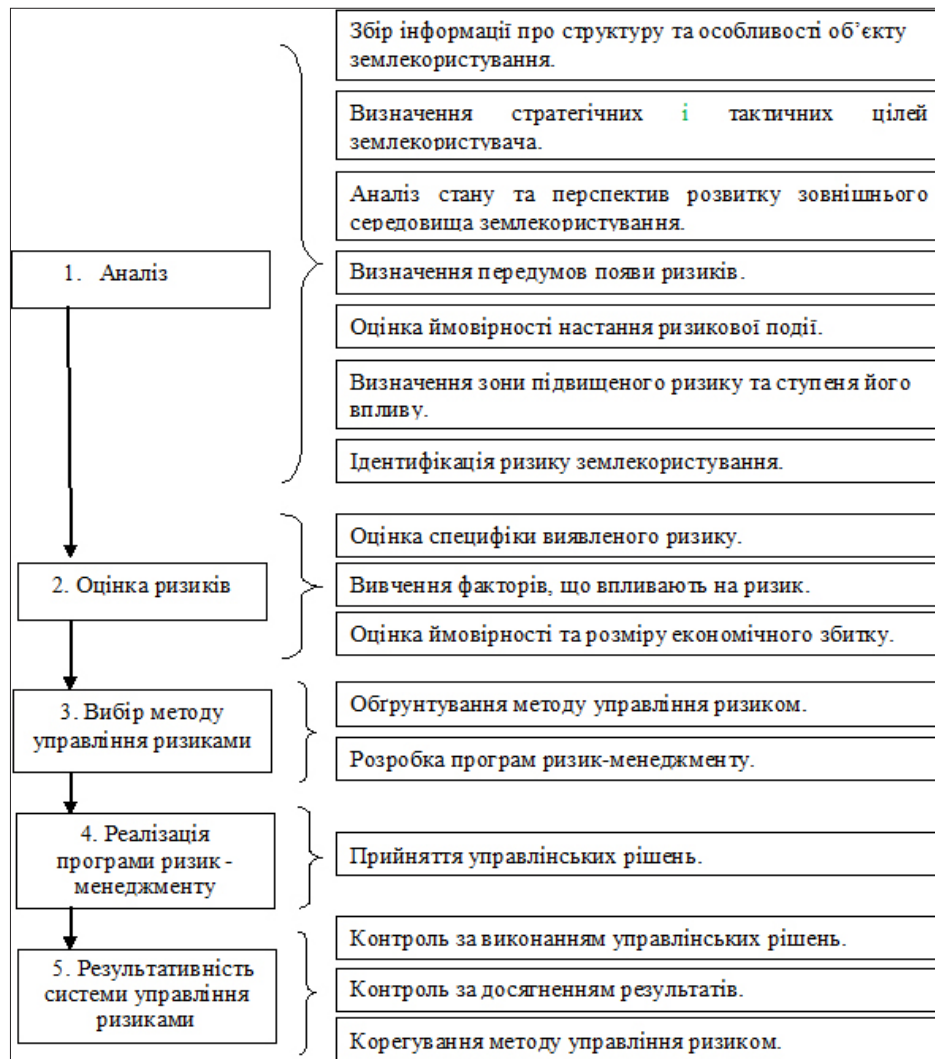

Рис. 2. Технологія управління ризиками у сфері землекористування

Джерело: складено автором

Висновки. Отже, запропонована технологія управління ризиками у сфері землекористування дасть змогу підвищити ефективність інвестування у земельні ресурси. Практичне застосування наведеного функціоналу, враховуючи особливості ідентифікації ризиків у поєднанні із класичним переліком складових процесу управління, дозволить нівелювати або зменшити їх негативний вплив на ефективність господарської діяльності суб'єктів землекористування.

Список літератури

1. Tomilin, O. O., Gryschko, V. V., & Kolomiyets, S. A. Features of Investment Regulation of Construction in Agriculture. Lecture Notes in Civil Engineering. 2020. Vol. 73. P. 741–755.
2. Гарнага О. М., Савіна Н. Б. Економічні регулятори збалансованого землекористування. Вісник НУВГП : Серія "Економічні науки". Рівне : НУВГП. 2023. Вип. 2(102). С. 200-208.
3. Жмурко І. Ризики в аграрному секторі та необхідність їх страхування. Економічний дискурс: Міжнародний науковий журнал. 2017. Вип.1. С. 42–49.
4. Komarek, A. M., De Pinto, A., & Smith, V. H. A review of types of risks in agriculture: what we know and what we need to know. Agric. 2020. Syst, 178, 102738

5. Кушнір С. О., Вернидуб М. Ю. Оцінювання ризиків інвестиційного кредитування інновацій в Україні. Інвестиції: практика та досвід. Економічні науки. 2018. № 2. С. 10–13.
6. Калініченко З. Д. Ризик-менеджмент: навчальний посібник для здобувачів спец. 051 «Економіка» та 073 «Менеджмент». Дніпро: ДДУВС, 2021. 224 с.
7. Harnaha, O. M. Institutional and innovative modernization of the economy agricultural sector. Review of transport economics and management. Дніпро: Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені академіка Всеволода Лазаряна. 2021. Вип. 6(22). С. 5-9.
8. Грицюк П. М., Джоші О. І., Гладка О. М. Основи теорії систем і управління : навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2021. 272 с.
9. Harnaha, O., Lesniak, O., Vysheslavskiy H. Design thinking in the visualization of economic development projects in the agrarian sphere: science and art. AD ALTA: Journal of interdisciplinary research. 2023. Vol. 13(2). P. 126-131.
10. Сосновська О. О. Ризик-менеджмент як інструмент забезпечення стійкого функціонування підприємства в умовах невизначеності. European Economic Journal. 2019. № 1(3). С. 70-79.

References

1. Tomilin, O. O., Gryschko, V. V., & Kolomiyets, S. A. (2020). Features of Investment Regulation of Construction in Agriculture. Lecture Notes in Civil Engineering, 73, 741–755.
2. Harnaha, O. M., Savina, N. B. (2023). Economic regulators of balanced land use. Visnyk NUVHP : Seriya "Ekonomichni nauky". Rivne : NUVHP. 2(102), 200-208. [In Ukrainian].
3. Zhmurko, I. (2017). Risks in the agricultural sector and the need for their insurance. Ekonomichnyi diskurs: Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal, 1, 42–49. [In Ukrainian].
4. Komarek, A. M., De Pinto, A., & Smith, V. H. (2020). A review of types of risks in agriculture: what we know and what we need to know. Agric. Syst, 178, 102738
5. Kushnir, S. O., Vernydub, M. Yu. (2018). Risk assessment of innovation investment credit in Ukraine. Investytsii: praktyka ta dosvid. Ekonomichni nauky, 2, 10–13. [In Ukrainian].
6. Kalinichenko, Z. D. (2021). Risk management: a study guide for applicants of special. 051 "Economics" and 073 "Management". Dnipro: DDUVS. [In Ukrainian].
7. Harnaha, O. M. (2021). Institutional and innovative modernization of the economy agricultural sector. Review of transport economics and management. Dnipro: Dniprovskiy natsionalnyi universytet zaliznychnoho transportu imeni akademika Vsevoloda Lazariana, 6(22), 5-9.
8. Hrytsiuk, P. M., Dzhoshi, O. I., Hladka O. M. (2021). Fundamentals of systems theory and management: a study guide. Rivne: NUVHP. [In Ukrainian].
9. Harnaha, O., Lesniak, O., Vysheslavskiy, H. (2023). Design thinking in the visualization of economic development projects in the agrarian sphere: science and art. AD ALTA: Journal of interdisciplinary research, 13(2), 126-131.
10. Sosnovska, O. O. (2019). Risk management as a tool for ensuring stable functioning of the enterprise in conditions of uncertainty. European Economic Journal, 1(3), 70-79. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.08.2024

Прийнята до публікації 18.08.2024